

BEROEPSCOMPETENTIEPROFIEL DRAMATHERAPIE

NEDERLANDSE
VERENIGING
DRAMA
THERAPIE

Geschreven in opdracht van het bestuur NVDT

Auteurs

Marij Berghs

Rik Koot

Karin van der Wiel

Feedbackgroep

Marjolein van der Aa, Elsa van den Broek, Leandra van der Burgh, Anouk Echteld, Lynn van Es- Damsteeg, Susan van Hooren, Mario van Montfoort, Jurre Muijs, Anneloes Nieboer, Huub Notermans, Lieke Oosterom, Feline Paap, Roos Rutten, Rineke van Setten, Amanda Speekenbrink.

Datum: januari 2021

INHOUD

Inleiding	3
Hoofdstuk 1 Definitie dramatherapie	4
Hoofdstuk 2 Kennisontwikkeling	5
2.1. Kennis en Innovatie binnen dramatherapie	5
2.2. Onderzoeksagenda	5
2.3. Wetenschap en dramatherapie	5
Hoofdstuk 3 Werkingsmechanismen dramatherapie	8
3.1. Dramatherapeutische theorieën	8
3.2. Inzet en functie van drama in therapie	9
3.3. Therapeutische relatie	9
Hoofdstuk 4 Domein en werkveld van dramatherapie	10
4.1. Werkdomein	10
4.2. Doelgroepen, doelstellingen en indicaties	10
4.3. Beroepstaken – risico's, kritische kenmerkende beroepssituaties	12
Hoofdstuk 5 Beroepscompetenties Dramatherapie	13
5.1. Definitie van competenties	13
5.2. Dramatherapeutisch handelen	13
5.3. Communicatie	14
5.4. Kennisinnovatie en profilering	14
5.5. Samenwerken en ondernemen (intern en extern)	15
5.6. Professionaliteit	15
Hoofdstuk 6 Opleidingsniveau en erkende opleidingen voor dramatherapie	16
6.1. Bachelor niveau	16
6.2. Erkende bacheloropleidingen	16
6.3. Masterniveau	17
6.4. Erkende Masteropleiding	17
Bronnen	18

INLEIDING

Voor u ligt het Beroepscompetentieprofiel (BCP) Dramatherapie, geschreven in opdracht van de Nederlandse Vereniging voor Dramatherapie (NVDT).

Dit beroepscompetentieprofiel beschrijft het beroep Dramatherapie in al haar facetten. Het is bedoeld om de herkenbaarheid en inzichtelijkheid van het beroep voor het onderwijs tot dramatherapeut en het werkveld te vergroten. Tevens is het een essentieel onderdeel van het kwaliteitsbeleid van de beroepsgroep. Een beroepscompetentieprofiel heeft dan ook een descriptieve én een prescriptieve functie.

Dit BCP dramatherapie is gebaseerd op het Landelijk Domeinprofiel Bacheloropleidingen Vaktherapeutische Beroepen (LOO VTB, 2016) en het GZ- beroepscompetentieprofiel (GGZ Nederland/ FVB, 2012). Daarnaast hebben de schrijvers veel steun gehad aan het Beroepscompetentieprofiel Muziektherapeut (Nederlandse Vereniging voor Muziektherapie [NVvMT], 2017). Het BCP dramatherapie is tot stand gekomen door een samenwerking tussen de NVDT, docenten van hogescholen en dramatherapeuten uit diverse werkvelden. Daarmee is met zorg een profiel vormgegeven dat zowel de professionaliteit van iedere dramatherapeut beschrijft, als ook het inzicht geeft in kennis en vaardigheden die elke beginnend beroepsbeoefenaar bezit. Dramatherapie is een van de vaktherapeutische beroepen. Het BCP dramatherapie is een document dat samenhangt met het BCP vaktherapie, welke is ontwikkeld door de Federatie Vaktherapeutische Beroepen (FVB, 2020) en waar op diverse plekken in het document ook naar verwezen zal worden.

HOOFDSTUK 1 DEFINITIE DRAMATHERAPIE

Dramatherapie is een behandelvorm voor kinderen, jongeren, volwassenen en ouderen met psychiatrische stoornissen en, of psychosociale problematiek. Doel in de dramatherapie is om problemen op te heffen, te verminderen of wanneer het een blijvende beperking is, te accepteren en mee leren omgaan. Dramatherapie kan ook preventief worden ingezet om psychosociale problemen in een vroeg stadium te signaleren. Binnen dramatherapie wordt methodisch gewerkt met elementen die hun oorsprong hebben in het toneel en theater. Een van de belangrijkste elementen is het opdoen van ervaringen binnen een ‘net alsof’ situatie. Er wordt gewerkt met en vanuit een fictieve werkelijkheid, bijvoorbeeld door met verbeelding te werken om zo meer afstand te creëren tot de persoonlijke problematiek van de cliënt, of door juist dicht bij de werkelijkheid te blijven en te werken met realistische situaties om zo herkenning te creëren. Tijdens de therapie krijgt de cliënt meer inzicht in gevoelens en gedachten en hoe die van invloed zijn op zijn functioneren. Zo draagt dramatherapie bij aan onder andere het signaleren, leren uiten en/ of beheersen van emoties, en aan het ontdekken van en (her)formuleren van (niet) helpende gedachten en aan het leren en uitbreiden van gedrag en vaardigheden. In dramatherapie ontwikkelt het reflectievermogen, het zelfbeeld kan zich (positief) ontwikkelen en het rollenrepertoire kan ontwikkeld, uitgebreid en verdiept worden. Binnen dramatherapie kan trauma- en rouwverwerking plaatsvinden en kunnen interpersoonlijke en communicatieve vaardigheden ontwikkelen.

Dramatherapie wordt ingezet bij individuele-, groeps-, en systeemtherapie. Dramatherapie zet werkvormen, materialen en technieken uit het theater systematisch in om een behandeling vorm te geven. De ervaringsgerichte werkwijze is erop gericht om individuele doelstellingen te verwezenlijken. Het kan gaan om doelen gericht op verandering, ontwikkeling, stabilisatie of acceptatie op emotioneel, gedragsmatig, cognitief, sociaal of lichamelijk gebied. Dit vanuit een therapeutische relatie, vorm gegeven door de dramatherapeut, die methodisch handelt vanuit een klinisch redeneerproces. De ingezette, planmatige interventies zijn onderbouwd door praktijkgericht en/of wetenschappelijk onderzoek dan wel consensus based (zie H2).

De kracht van dramatherapie is dat de therapeut de hulpvrager doelgericht aanzet tot ervaren, vormgeven en handelen in dramatherapeutische werkvormen. De hulpvrager wordt daarmee uitgenodigd tot bewustwording, betekenisverlening, ontwikkeling en verandering. In dit proces zijn denken, voelen, handelen en willen voortdurend betrokken. De dramatherapeutische interventies grijpen aan in het hier en nu binnen het (samen)spel. Dat maakt bewustwording, training van vaardigheden en het experimenteren met handelingsalternatieven mogelijk, transfer naar andere contexten eenvoudig en therapeutische effecten duurzaam.

Dramatherapie is een van de zeven vaktherapieën, samen vormen deze de Federatie Vaktherapeutische Beroepen (FVB). Aangesloten vakdisciplines zijn: beeldende therapie, danstherapie, muziektherapie, psychomotorische therapie, psychomotorische kindertherapie, speltherapie en dramatherapie. De overeenkomstige wijze waarop vaktherapeuten in en vanuit hun vakdiscipline een therapeutische relatie opbouwen, redeneren, diagnosticeren en behandelen, maakt hen tot één herkenbare groep van beroepen binnen het Nederlandse zorglandschap.

HOOFDSTUK 2 KENNISONTWIKKELING

2.1 Kennis en Innovatie binnen dramatherapie

De dramatherapeut handelt vanuit een klinisch redeneerproces. De behandeling wordt van kennismaking tot afscheid zorgvuldig vormgegeven. De interventies die de dramatherapeut inzet in de behandeling zijn zo veel mogelijk onderbouwd door praktijkgericht en/of wetenschappelijk onderzoek, dan wel consensus based. Het werkveld is in ontwikkeling, er vinden veranderingen plaats in het zorglandschap, nieuwe kennis ontstaat door wetenschappelijk onderzoek of door nieuwe wetgeving. Een volledig overzicht van het werkveld en de recente ontwikkelingen is opgenomen in het beroepscompetentieprofiel vaktherapie¹. Dramatherapeuten reageren hierop: combineren kennis en ervaring en komen tot nieuwe, innovatieve interventies. Zo vindt er in het werkveld zowel evidence based practice plaats als practice based evidence. Het is van belang dat de ontwikkelingen beschreven en gedeeld worden. Dramatherapeuten ontwikkelen interventies en behandelingen en beschrijven dit in producten. Producten worden verder ontwikkeld naar modules. Modulaire behandeling wordt in minimaal twee instellingen toegepast en onderzocht op werkbaarheid. Dit is de basis waarop verder kwalitatief en kwantitatief onderzoek, dat voldoet aan gestelde EBRO/GRADE vereisten, kan plaatsvinden. Werkbare interventies worden opgenomen in zorgstandaarden en generieke modules (NVDT, 2018). Reeds ontwikkelende modules en producten zijn terug te vinden via de databank vaktherapie².

2.2 Onderzoeksagenda

In 2017 heeft de Federatie Vaktherapeutische Beroepen in samenwerking met lectoren en onderzoekers de Strategische Onderzoeksagenda voor de vaktherapeutische beroepen³ ontwikkeld. In dit document staat een overzicht van de evidentie en de ambities voor toekomstig onderzoek beschreven. De hoofdlijnen zijn gericht op onderzoeken van:

- de effecten van vaktherapeutische interventies
- de discipline-eigen werkingsmechanismen en werkzame elementen van vaktherapeutische interventies
- de betekenis van vaktherapeutische interventies volgens cliënten, naasten en zorgprofessionals.

De Nederlandse Vereniging voor Dramatherapie heeft aanvullend aan de Strategische Onderzoeksagenda een eigen Onderzoeksagenda (NVDT, 2018) ontwikkeld. Deze onderzoeksagenda heeft als doel het inzichtelijk en beschikbaar maken van onderzoeksliteratuur over dramatherapie.

Duidelijk wordt welke evidentie in relatie tot cliëntgroepen en methodes beschikbaar zijn. Daarmee wordt ook inzichtelijk welke gebieden verdere ontwikkeling behoeven. Zie voor een volledig en actueel overzicht de Onderzoeksagenda op de website van de beroepsvereniging⁴. De ambitie is dat evidentie groeit en dat dramatherapie een stevigere plaats krijgt in zorgstandaarden en generieke modules.

2.3 Wetenschap en dramatherapie

De wetenschappelijke status van dramatherapie is volop in ontwikkeling. Vanuit verschillende initiatieven wordt er nationaal en internationaal aan gewerkt. Om een indruk te geven van onderzoeken naar dramatherapie en aan dramatherapie verwante interventies geven we een kort overzicht van enkele van de reviews en Gerandomiseerde Controle Studies (RCT's)⁵ zoals vermeld in de Onderzoeksagenda Dramatherapie (NVDT, 2018). Hierin staan ook studies met een ander onderzoeksdesign.

---

¹ <https://www.fvb.vaktherapie.nl/beroepscompetentieprofiel>

² <https://www.databankvaktherapie.nl/>

³ <https://fvb.vaktherapie.nl/strategische-onderzoeksagenda>

⁴ <https://dramatherapie.nl/kennisinnovatie/>

⁵ Reviews en gerandomiseerde Controle Studies (RCT's) staan binnen het onderzoek in de gezondheidszorg als hoogst aangeschreven. Hierbij worden deelnemers aan een vergelijkend onderzoek 'door toeval' ingedeeld in de groep die de interventies (welke wordt onderzocht) ingedeeld of in de groep die deze interventie niet ontvangt (Bakker & Buuren, 2014).

In de afgelopen tien jaar heeft onderzoek naar dramatherapie veelbelovende resultaten opgeleverd, waaruit blijkt dat dramatherapie een effectieve behandeling biedt voor verschillende bevolkingsgroepen. Het grootste aantal onderzoeken betreft personen (volwassenen en kinderen) met ontwikkelingsstoornissen, cognitieve stoornissen of beide (Feniger, 2020).

Er is een positief effect⁶ te zien, in een onderzoek naar de vermindering van de angst bij kleuters en voorschoolse kinderen met kanker binnen de afdeling oncologie. Verpleegkundigen passen binnen groeps- en individuele sessies dramatherapeutische interventies toe, zoals poppenspel, tijdens de voorbereiding op de behandelingen in het ziekenhuis (Ilievova, Zitný & Karabová, 2015). Dramatherapie heeft positief effect op de vermindering van angst bij sociaal angstige kinderen na een groepsbehandeling dramatherapie (Anari, Ddadsetan & Sedghpour, 2009).

Uit een critical review naar groepstherapie voor adolescente meisjes die seksueel misbruik hebben meegemaakt, is een positief effect van zowel dramatherapie als psychodrama te zien op de afname van depressieve symptomen (Avinger & Jones, 2007).

Drama en dramatherapie worden vaker binnen het (speciaal) onderwijs ingezet. In een systematische review (Joronen, Rankin & Astedt-Kurki, 2008) worden negen onderzoeken geanalyseerd op de effecten van dramalessen binnen scholen voor de mentale gezondheid van kinderen (6-12 jaar) en adolescenten (13-18 jaar). Drie studies waren gericht op positief beïnvloeden van gedrag, twee studies op mentale welbevinden en twee studies op sociale omgang. Er waren positieve effecten zien, onder andere de ontwikkeling van het zelfbeeld, sociale vaardigheden en groei in sociale omgang. Er zijn aanwijzingen dat dramatherapie een preventieve functie kan vervullen op scholen voor leerlingen die het risico lopen om gedrags- en, of emotionele problemen te ontwikkelen. Er is een effect te zien waarbij dramatherapie bijdraagt aan de afname van internaliserend en externaliserend gedrag: kinderen voelen zich beter en kinderen passen zich makkelijker aan (McArdle et al., 2002).

Dramatherapie en -oefeningen hebben ook invloed op de spraak- en taalontwikkeling. Bij studenten die tweetalig zijn, is na het volgen van dramatherapie een positief effect te zien in de verbetering van de taal door langere lengte van uitingen en door meer snelheid van spraak (Rajabi, Nemati & Narimani, 2013). Mages (2008) heeft in een systematische review verschillende studies naar de invloed van dramatherapie en taalontwikkeling geanalyseerd bij kinderen tussen de 2 en 7 jaar. Dit review laat zien dat volgens expert opinion dramatherapie kan bijdragen aan, onder andere, de spraakontwikkeling en uitbreiding van woordenschat. Greenfader, Brouillette & Farkas (2015) onderzochten een leer methode voor de eerste schooljaren met drama- en bewegingsinterventies. Het onderzoek laat zien dat dit een positieve invloed heeft op de taalvaardigheid van de leerlingen. De leerlingen met de beperktere taalvaardigheden bij aanvang van het onderzoek, hadden het meeste profijt van het programma.

Kinderen en jong volwassenen met autisme rapporteren na het volgen van de dramatherapie, dat groepsdramatherapie een positief effect heeft op hun kennis over sociale vaardigheden en het aangaan en onderhouden van sociale relaties (Laugeson, Gantman, Kapp, Orenski & Ellingsen, 2015). Inzet van theater interventies laten een trend zien van verbetering in de communicatie, theory of mind en gezichtsherkenning (Corbett et al., 2016).

Bij studenten wordt een verbetering in het creatief en kritische denken waargenomen, na het volgen van drama oefeningen gericht op groepsprocessen en -cohesie. Ook wordt er een positief effect gezien op de algehele studiehouding en -resultaten bij de studenten (Batdi & Batdi, 2015).

Binnen communicatietraining bij studenten is het rollenspel effectief gebleken en door het gebruik van rolwissels ontstaat er meer empathie voor de gesprekspartner (Bosse et al., 2012).

---

⁶ Wanneer er wordt vermeld dat de interventie 'een positief effect' heeft betreft het een significant verschil en kan gezegd worden dat de interventie dit effect heeft bewerkstelligd.

Voor cliënten met chronische schizofrenie heeft dramatherapie, in combinatie met standaard medicatie, een positief effect op de vermindering van negatieve symptomen. Er is een reductie van regressie, een verbetering ten aanzien van interpersoonlijk contact en een toename van sociale aanpassing (Qu & Xiao, 2000).

Ruddy & Dent-Brown (2007) en Yotis (2007) analyseerden verschillende studies over de invloed van dramatherapie voor cliënten met schizofrenie ze vonden aanwijzingen dat dramatherapie een positief effect en positieve invloed heeft een op de vermindering van de symptomen.

HOOFDSTUK 3 WERKINGSMECHANISMEN DRAMATHERAPIE

Spel en spelen is een wezenlijk onderdeel van de ontwikkeling van mensen. Vanaf de babytijd is imitatie een spel dat gespeeld wordt tussen opvoeders en het kind. Imitatie vormt daarin een belangrijke basis voor de sociaal-emotionele ontwikkeling, hechting, taalbeheersing en algehele communicatie (Craeynest, 2018; Iacoboni, 2008). In de latere ontwikkeling van kinderen speelt improvisatie een rol waarbij de socialisering verder vorm krijgt en rolgedragingen worden geoefend door rollen te spelen, zoals vaders en moeders spelen of het naspelen van tekenfilms. Het vermogen om spel te regisseren is daarin te herkennen; daar waar kinderen spelenderwijs spelafspraken maken en elkaar aansturen in spelgedrag.

Er wordt in dit hoofdstuk een overzicht gegeven welke theorieën de werking van dramatherapie inzichtelijk maken.

3.1 Dramatherapeutische theorieën

Er zijn diverse theorieën die de werking van dramatherapie inzichtelijk maken.

Drama biedt een fictieve, een alsof situatie, om mee te spelen. De inhoud van spel kan fictief, symbolisch of realistisch zijn. Ongeacht de aard van het spel, zijn de ervaringen die de cliënten in het spel opdoen wel echt. Dit maakt dat een drama een spelvloer biedt voor de cliënt om inzicht te krijgen in zichzelf, expressie te geven aan eigen problematiek en eigen handelingsmogelijkheden te ontwikkelen (Cimmermans & Boomsluiters, 1992; Emunah, 1994, Gersie, 1997; Jones 2007, Smeijsters, 2008).

In het werk van Jones (1996; 2007) worden kernprocessen uit het theater geformuleerd, welke worden toegepast in een therapeutische context. Deze theorie zet uiteen welke werkingsmechanismen een rol spelen en leiden tot psychosociale effecten bij de cliënt. Dramatherapeuten zetten deze kernprocessen methodisch in bij het ontwikkelen van activiteiten met drama.

Dramatherapie kent een hoeveelheid aan concepten en technieken voor diverse doelgroepen. Emunah (1994) biedt een integratief kader, waarin dit in een samenhangend geheel wordt beschreven. Emunah (1994) formuleert verschillende fases in een behandeling van dramatherapie waarbij verschillende vormen van drama worden ingezet met specifieke therapeutische effecten. Zo wordt spel gebruikt om bijvoorbeeld spelplezier, spontaniteit en interactie op te wekken. In latere fasen van de behandeling vinden rollen- en scènespel plaats, is er verdieping door psychodrama en wordt gebruik gemaakt van dramatische rituelen. In de fasen ligt de nadruk op integratie, het toepassen van inzichten en vaardigheden in het dagelijks leven zelf te kunnen toepassen.

Het werk van Landy (1993) richt zich op de therapeutische waarde van het werken met een rol. Landy theoretiseert dat sociale omgang in het dagelijks leven gepaard gaat met het innemen van sociale rollen in verschillende contexten waarbij ieder mens verschillende aspecten van hun persoonlijkheid tonen. Wanneer cliënten pathologie en sociaal-emotionele problemen ervaren, kan het werken met rollen, het maken en uitspelen van een rol hen helpen inzicht te krijgen in henzelf en nieuwe gedragingen te ontwikkelen. Dit heeft een positief effect op de psychologische flexibiliteit.

Developmental Transformations is een dramatherapeutische methode, ontwikkelt door David Read Johnson. Deze maakt uitsluitend gebruik van improvisaties om ontwikkelingsgericht cliënten te laten spelen rondom thema's als hechting, interactiemogelijkheden en psychologische flexibiliteit. In de methode wordt gebruik gemaakt van werkingsmechanismes zoals de verbeeldingsruimte van het spel. Ook het proces van constante speltransformaties zorgt voor een exploratie van de afstemming en expressies tussen cliënt en therapeut en ontwikkelt de copingsmogelijkheden van cliënten (Johnson & Pitre, 2021).

Er zijn verschillende verklaringsmodellen die de werkingsmechanismen van dramatherapie onderbouwen. In het volgende deel van dit hoofdstuk wordt er ingegaan hoe een dramatherapeut drama inzet in de behandeling.

3.2. Inzet en functie van drama in therapie

Drama kent verschillende aspecten met betrekking tot spel, encenering en regie die cliënten kan aanzetten tot ervaringsgericht handelen. Het gaat er niet alleen om dat cliënten zelf spelen, maar ook het kijken naar spel en spel maken, door teksten te schrijven of een scène te regisseren, zijn helpend in het therapeutisch proces.

Het kunnen hanteren van drama in therapie vraagt beheersing van de ambachtelijke vaardigheden van de kunstvorm. Een dramatherapeut is opgeleid om dramatherapie afgestemd op de problematiek, persoonlijkheid, cognitieve ontwikkeling en hulpvraag van de cliënten in te zetten.

Het methodisch toepassen van drama gaat gepaard met een gedegen kennis en repertoire aan vaardigheden over algemene hulpverlening, psychopathologie en gedragswetenschappelijk stromingen. Ook hierin zijn dramatherapeuten getraind door de opleiding die zij hebben genoten. Samen met de cliënten wordt er door een dramatherapeut een behandelplan opgesteld om de therapeutische doelen te kunnen vormgeven zodat cliënten zich kunnen ontwikkelen.

3.3. Therapeutische relatie

Een therapeutische relatie hanteren vraagt een professionele attitude van een dramatherapeut. Kenmerken van deze relatie zijn onder andere veiligheid, vertrouwen, respect, transparantie, eerlijkheid. Ook wederzijdse constructieve communicatie en het kunnen hanteren van overdacht en tegenoverdracht zijn onderdeel van deze professionele attitude. Een dramatherapeut zal op basis van expertise elementen van drama inzetten waarvan klinisch beredeneerd kan worden welke effecten de activiteiten voor de behandeling zullen hebben. Daarnaast wordt het effect van een dramatherapeutische activiteit ook bepaald door persoonskenmerken van de cliënt. Een dramatherapeut moet in contact met de cliënt sensitief zijn om waar te nemen of de verwachte effecten ook plaatsvinden. Op basis van die observaties zal een dramatherapeut verbale of dramagerichte interventies toepassen om het therapeutische proces te sturen. Het is daarom dat de therapeutische relatie in de context van dramatherapie als behandeling van wezenlijk belang is en de dramatherapeut opgeleid is als een reflectieve en kritische behandelaar. Dramatherapeuten zijn vanwege hun opleiding in staat deze therapeutische relatie te hanteren ten gunste van de behandeling van de cliënt.

HOOFDSTUK 4 DOMEIN EN WERKVELD VAN DRAMATHERAPIE

4.1. Werkdomein

Dramatherapie wordt ingezet voor cliënten in alle leeftijdscategorieën en in diverse werkvelden.

Er zijn dramatherapeuten werkzaam in de eerstelijnszorg. Zelfstandig gevestigde dramatherapeuten behoren tot deze groep, maar ook dramatherapeuten in het speciaal (voortgezet) onderwijs, of in een asielzoekerscentrum. De cliënt vindt zijn weg direct naar de dramatherapeut, zonder verwijzing. Dramatherapie kent een sterk signalerende functie in dit werkdomein en wordt preventief ingezet om ontstaan en verergering van problematiek te voorkomen.

Dramatherapeuten werken in de tweedelijnszorg; georganiseerde instellingen en organisaties waar diverse disciplines werkzaam zijn. De basis- en specialistische GGZ, de verslavingszorg, kind en jeugdpsychiatrie, Psychiatrische afdeling van Algemeen Ziekenhuis en revalidatie vallen hier onder. De dramatherapeut werkt daar in multidisciplinaire teams. De dramatherapeut stemt voortdurend af met verwijzers en medebehandelaars. Het werk bestaat veelal uit ambulante, poliklinische en klinische behandelingen. De cliënt heeft een verwijzing nodig van een regiebehandelaar, zoals een huisarts, een GZ psycholoog, of psychiater. De dramatherapeut werkt onder de supervisie van deze regiebehandelaar aan een deel of het geheel van de hulpvraag.

Ook binnen derdelijns zorg zijn dramatherapeuten werkzaam. Dit is specialistische zorg bij complexe problematieken. Bijvoorbeeld complexe persoonlijkheidsproblematiek, combinaties van ernstige psychiatrische problematiek met een verstandelijke beperking, verslaving en/of criminaliteit.

In alle lijnen zijn vrijgevestigde dramatherapeuten werkzaam; zelfstandigen met een eigen praktijk. Zij bieden hulp aan minderjarigen, volwassenen en/of ouderen. Hierbij is zowel sprake van cliënten met lichte enkelvoudige problematiek tot (chronische) psychische problemen of beperkingen. Er wordt zowel klacht- als persoonsgericht gewerkt. De behandeling wordt door particuliere cliënten zelf betaald en/of wordt gedeeltelijk vergoed door sommige zorgverzekeraars vanuit de aanvullende verzekering. Voor minderjarigen kan vrijgevestigde vaktherapie ook vergoed worden vanuit de Jeugdwet. De inzet van vrijgevestigde dramatherapeuten sluit goed aan bij de uitgangpunten van de Jeugdwet: de juiste hulp op maat, zorg zo dichtbij mogelijk bij huis en zo effectief mogelijk hulp bieden met aandacht voor de (kosten)effectiviteit van de geboden hulp (FVB, 2020).

4.2. Doelgroepen, doelstellingen en indicaties:

Dramatherapeuten zetten hun expertise in binnen verschillende doelgroepen en indicatiegebieden: van kinderen en jeugdigen tot volwassenen en ouderen. Er zijn diverse gebieden waar dramatherapie wordt geïndiceerd. Binnen de zorginstellingen wordt er voornamelijk gewerkt vanuit de DSM classificatie. Hulpvragen waar dramatherapie bij wordt ingezet:

- Expressie en beheersing van emoties
- Ontwikkeling van reflectievermogen
- Ontwikkelen, uitbreiden en verdiepen van het rolrepertoire
- Bepaling, acceptatie en verbetering van het zelfbeeld
- Traumaverwerking
- Verbeteren van de sociale interactie en sociale vaardigheden

Een andere duidelijke omschrijving wordt geboden door de transdiagnostische factoren (Bos & Meijnckens, 2017). Er zijn (DSM-) diagnose overstijgende gebieden, factoren die heel duidelijk een rol spelen bij verschillende psychiatrische aandoeningen. De vaktherapie, en daarbij ook de dramatherapeuten zijn werkzaam binnen 7 Transdiagnostische factoren (Bos & Meijnckens, 2017):

Arousal	De gevoeligheid voor interne stimuli (zoals gedachten, herinneringen, lichamelijke veranderingen) en externe stimuli (de zintuiglijke gewaarwordingen); een toename van willekeurige motorische activiteit en een toename van emotionele responsiviteit.
Sociale interactie	Het vermogen om interpersoonlijke relaties aan te gaan en te onderhouden, waarbij op een adequate manier autonomie wordt gehandhaafd en andermans persoonlijke grenzen worden gerespecteerd.
Verlies	De verandering in de levenssituatie van de cliënt als gevolg van een ontstaan tekort of gebrek aan een belangrijk(e) motiverend voorwerp of motiverende situatie.
Emotieregulatie	Het kunnen beïnvloeden van de aanwezige emoties op het moment zelf en de wijze waarop deze emoties al dan niet ervaren en geuit worden.
Regelsystemen	Onder regelsystemen worden die systemen verstaan die ten grondslag liggen aan en verantwoordelijk zijn voor het activeren van neurale systemen afgestemd op verschillende situaties en die voorzien in de juiste homeostatische regulering van de energiehuishouding en slaap.
Executieve functies	Het kunnen formuleren van doelen, het kunnen plannen van manieren om die doelen te bereiken, en het effectief kunnen uitvoeren van deze plannen.
Waarnemen	Het verwerken van prikkels tot een betekenisvol geheel.

De doelstellingen en indicatie voor dramatherapie volgen wanneer een cliënt belemmering(en) ondervindt binnen één of meer van deze zeven transdiagnostische factoren. Doel in de therapie is om problemen op te heffen, te verminderen of wanneer het een blijvende beperking is, te accepteren en ermee leren omgaan.

4.3 Beroepstaken – risico's, kritische kenmerkende beroepssituaties

De dramatherapeut heeft een aantal beroepstaken; een samenhangende set van activiteiten of handelingen die beroepshalve worden uitgevoerd. Er zijn drie segmenten te onderscheiden: cliëntgebonden-, organisatiegebonden-, en professiegebonden beroepstaken. Deze zijn overgenomen uit het beroepscompetentieprofiel (BCP) vaktherapie (Federatie Vaktherapeutische Beroepen [FVB], 2020). Zie ook het BCP vaktherapie voor een verdere uitwerking van deze beroepstaken.

Cliëntgebonden beroepstaken

De cliëntgebonden beroepstaken hebben direct te maken met of vloeien voort uit het behandelcontact met de cliënten⁷, het cliëntstelsel⁸ en of opdrachtgever⁹. De beroepstaken van de vaktherapeut zijn:

1. Redeneert en opereert vanuit een evidence en/of consensus based vaktherapeutische methodiek;
2. Legt contact en bouwt een werkaliantie op met de cliënt;
3. Verricht vaktherapeutische aanmelding, observatie, onderzoek, indicatie en diagnostiek;
4. Voert het vaktherapeutisch behandelplan uit en evalueert het effect;
5. Hanteert de eigen vakdiscipline bij de behandeling van cliënten.

De vaktherapeut maakt hierbij gebruik van kwaliteitsstandaarden, richtlijnen en/of protocollen.

Organisatiegebonden beroepstaken

Ondersteunende processen hebben te maken met het werken in een organisatie of netwerk, het regelen van de bekostiging, het scheppen van ruimtelijke en materiële voorwaarden en het organiseren van innovatie.

Deze beroepstaken zijn:

6. Werkt samen en stemt de vaktherapeutische behandeling af met collega vaktherapeuten, andere professionals, gemeenten/opdrachtgevers;
7. Stemt werkzaamheden af op beleid van de overheid en/of de organisatie en werkt mee aan innovatie;
8. Beheert randvoorwaarden betreffende vaktherapie.

Professiegebonden beroepstaken

Professiegebonden taken hebben te maken met de ontwikkeling van de vaktherapeut zelf en die van de beroepsgroep.

De beroepstaken zijn:

9. Ontwikkelt en onderhoudt vaktherapeutische competenties en professionaliseert en profileert de beroepsuitoefening;
10. Participeert in praktijkgericht (en wetenschappelijk) onderzoek;
11. Brengt kennis en ervaring over aan anderen.

Dramatherapeuten werken vanuit veiligheid en ethische richtlijnen, zoals gedefinieerd door de Federatie Vaktherapeutische Beroepen (FVB) beroepscode van de vaktherapeut¹⁰, richtlijnen van het Register Vaktherapie¹¹, voor het beroep geldende beroepscompetentieprofiel en andere toepasselijke wetgeving, zoals de meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling. De FVB heeft een klachtenprocedure, van waaruit dramatherapeuten kunnen worden onderzocht die het beroep hebben uitgeoefend in strijd met veiligheidsvoorschriften en/of ethische richtlijnen. Dit alles is te vinden op de site van het FVB¹².

---

⁷ Met cliënt wordt hier bedoeld degene die feitelijk in behandeling is

⁸ Met cliëntstelsel wordt hier bedoeld wettelijke vertegenwoordigers, mantelzorgers, school, gezin e.d.

⁹ Met opdrachtgevers wordt hier bedoeld: regiebehandelaren, verwijzer, gemeenten, e.d.

¹⁰ <https://fvb.vaktherapie.nl/beroepscode>

¹¹ <https://www.registervaktherapie.nl>

¹² <https://fvb.vaktherapie.nl/>

HOOFDSTUK 5 BEROEPSCOMPETENTIES DRAMATHERAPIE

5.1. Definitie van competenties

Een competentie is een geheel van kennis, vaardigheden en houding welke nodig is voor het uitvoeren van de beroepstaken. Een dramatherapeut kan met de competenties die hij beheerst, zijn beroepstaken goed uitvoeren. Na een vierjarige hbo-beroepsopleiding beheerst de dramatherapeut deze competenties in basis. Met verdere studie en werkervaring wordt dit uitgebouwd. Een dramatherapeut kan zich laten registreren in het Register Vaktherapie¹³. Het register stelt kwaliteitscriteria op het gebied van werkervaring, nascholing, supervisie en intervisie. Deze criteria zijn door de beroepsgroep in samenwerking met belanghebbende partijen in het werkveld samengesteld. Deze criteria komen voort uit het streven de kwaliteit van de beroepsuitoefening te stimuleren. Een geregistreerd dramatherapeut blijft vakbekwaam.

In de onderstaande paragrafen volgt een overzicht van competenties die elke dramatherapeut in basis beheerst, ongeacht aantal jaren werkervaring of in welk werkveld de dramatherapeut werkzaam is. De competenties zijn gerangschikt in de paragrafen. De dramatherapeut heeft competenties op het gebied van het behandelen (5.2), waarbij de therapeut contact legt met de cliënt, cliëntsysteem en of opdrachtgever, een therapeutische relatie onderhoudt en werkt met de kunstvorm drama. De dramatherapeut bezit competenties om goed te communiceren, naar cliënt, cliëntsysteem en of opdrachtgever en naar de organisatie waarin de dramatherapeut werkzaam is (5.3). De dramatherapeut heeft binnen het werkveld en binnen eigen professie de taak om zichzelf en het vak voortdurend te ontwikkelen (5.4). In ieder werkveld heeft de dramatherapeut te maken met beleid van de organisatie en wetten vanuit overheid. De dramatherapeut is proactief om daarin mee te bewegen (5.5). Afsluitend heeft de dramatherapeut competenties om zijn professionaliteit te waarborgen (5.6). In deze paragrafen komen de competenties terug die nodig zijn voor de beroepstaken op cliënt-, organisatie- en professiegebonden niveau. Het geheel aan competenties hangt samen met de beschreven competenties in het Beroepscompetentieprofiel Vaktherapie¹⁴.

5.2. Dramatherapeutisch handelen

De dramatherapeut is in staat om

- Contact te leggen en een relatie op te bouwen met de cliënt, het cliëntsysteem en of opdrachtgever, en deze te onderhouden tijdens het hele behandelproces. Deze therapeutische relatie krijgt vorm in het directe contact tussen therapeut en cliënt en krijgt ook vorm in de kunstvorm drama;
- Binnen deze relatie diverse houdingen te hanteren, afgestemd op de behandelbehoefte van de cliënt;
- Samen met de cliënt een fictieve context te creëren, een 'alsof situatie', waarin zij kunnen spelen. Binnen dat spel is de therapeut in staat de cliënt nieuwe, relevante ervaringen te bieden;
- Diverse aspecten van drama methodisch in te zetten met betrekking tot spel en regie ten dienste van behandeldoelen en het therapeutisch proces van de cliënt(en);
- Kennis en beheersing van diverse elementen van de kunstvorm drama in het therapeutische proces in te zetten. Het gaat om vaardigheden op gebied van spel, encenering en regie; zoals acteren, improviseren, teksten schrijven en regisseren;
- Kennis te nemen en te onderhouden van dramatherapeutische (inter)nationale (wetenschappelijke) literatuur;
- Kennis te nemen en te onderhouden van vaktherapeutische en dramatherapeutische werkwijzen, methodes en producten en deze in te zetten in het therapeutische proces;
- Kennis te nemen en te onderhouden van psychiatrische stoornissen, ontwikkelingspsychologische-, klinisch-psychologische theorieën, methoden en benaderingswijzen in te zetten en te vertalen naar dramatherapeutisch handelen;
- Een onderbouwde visie op de werkzaamheid en effectiviteit van zijn dramatherapeutische interventies te formuleren;

¹³ <https://www.registervaktherapie.nl>

¹⁴ <https://fvb.vaktherapie.nl/beroepscompetentieprofiel>

- Op basis van kennis en expertise elementen van de kunstvorm drama in te zetten, daarbij klinisch te beredeneren welke effecten de werkvormen op psychosociaal gebied zullen hebben;
- Interventies te arrangeren binnen de fictieve context die gericht zijn op verandering of verbetering van het denken, voelen en handelen van de cliënt;
- Kan een bijdrage leveren met betrekking tot de algemene diagnostiek van cliënten;
- Op basis van het gedrag van de cliënt in de kunstvorm drama, een dramatherapeutische diagnose te stellen, een dramatherapeutische behandeling te initiëren, uit te voeren, bij te stellen, te evalueren en af te ronden. Daarbij houdt de dramatherapeut rekening met de wensen, verwachtingen, de draagkracht en de draaglast van de cliënt;
- Interventies bij te stellen door reflectie tijdens en na het (spel)contact met de cliënt. Daarbij betreft de dramatherapeut de betekenis van lichaamstaal, interactieaspecten, veiligheid, nabijheid en (tegen)overdracht en weerstand. De dramatherapeut kan daar op anticiperen en professioneel naar handelen;
- Ethische normen en grenzen te onderkennen en hiernaar te handelen;
- De eigen grenzen met betrekking tot de beroepsuitoefening en de grenzen van het beroep te bewaken;
- Inschatting te maken bij risicovol gedrag (agressie of suïcide) en daar juiste acties op te ondernemen.

5.3 Communicatie

De dramatherapeut is in staat om:

- Constructief contact te leggen met de cliënt, cliëntsysteem en of opdrachtgever;
- Sensitief om te gaan met verschillen vanuit culturele en sociale achtergrond;
- Informatie te bieden over de mogelijkheden van behandeling;
- In gezamenlijkheid met cliënt, cliëntsysteem en of opdrachtgever de behandeling te bepalen. Daarin te overleggen met de cliënt, cliëntsysteem en of opdrachtgever op basis van wensen en voorkeuren van dezen, evidentie uit onderzoeken en op basis van eigen expertkennis;
- In dialoog en afstemming te blijven met cliënt, cliëntsysteem en of opdrachtgever tijdens het behandelproces;
- Af te stemmen met collega's binnen de organisatie, of met andere externe professionals, welke betrokken zijn bij de cliënt;
- Tijdig professionele ondersteuning te organiseren, zoals collegiale consultatie of supervisie;
- Adequaaf te communiceren over risico's die in de dramatherapie zijn gesignaleerd;
- Zich te verantwoorden aan de betrokken partijen, in overleg en middels rapportages, door inzicht te geven met betrekking tot methodisch aspecten van de behandeling;
- Tijdens het vormgeven en uitvoeren van behandelingen rekening houden met de middelen en de randvoorwaarden die de organisatie of de opdrachtgever kan bieden.

5.4 Kennisinnovatie en profilering

De dramatherapeut is in staat om

- Bestaande problematiek te behandelen volgens richtlijnen en actuele vakinhoudelijke inzichten;
- Vaktherapeutische producten, werkwijzen, methoden, werkvormen, technieken en materialen te hanteren met het oog op de effectiviteit van deze interventies;
- Eigen methodisch handelen kritisch te evalueren en te onderbouwen als evidence based professional: evidentie uit onderzoek te kunnen beoordelen, en te combineren met eigen ervaringskennis en de voorkeuren van de cliënt, cliëntsysteem en/ of de opdrachtgever;
- Op nationaal en internationaal niveau ontwikkelingen in kennis en kunde te volgen;
- Nieuwe typen van hulpvragen te signaleren, daarop bestaande werkvormen en therapieaanbod te actualiseren;
- Te experimenteren met en vanuit ontwikkelingen en vernieuwingen in werk en organisatie en veranderingen te stimuleren en te implementeren;

- Eigen ontwikkeling en vernieuwingen te delen met vaktherapeuten, andere professionals en cliënt, cliëntensysteem en of opdrachtgever;
- Een bijdrage te leveren aan kwaliteit en vernieuwing van de beroepsuitoefening en profilering van de beroepsgroep. Door te overleggen, voorlichting te geven, te publiceren (of draagt bij aan publicatie) en op functionele wijze uit te wisselen met collega's, medewerkers uit andere disciplines, leidinggevend/ opdrachtgevers en externe instanties;
- De dramatherapeut levert waar mogelijk een bijdrage aan wetenschappelijk onderzoek, kan in de rol respondent en van co-onderzoeker participeren in wetenschappelijk onderzoek.

5.5. Samenwerken en ondernemen (intern en extern)

De dramatherapeut is in staat om

- Zijn vaktherapeutisch denken en handelen voortdurend te actualiseren op grond van veranderde cliënt- en organisatievragen;
- Culturele of wetenschappelijke ontwikkelingen te signaleren binnen het eigen vakgebied en hier adequaat op in te spelen; door nieuwe initiatieven toe te voegen aan het therapie- aanbod, door bestaande werkvormen te actualiseren;
- Pro-actief samen te werken met stakeholders, de dramatherapeut maakt uit eigen initiatief afspraken, agendaert vraagstukken t.b.v. beleid en samenwerking;
- De (wettelijke) kaders, richtlijnen en codes te hanteren, die van toepassing zijn op de werkzaamheden en op eventueel praktijkgericht onderzoek;
- Ontwikkelingen bij te houden op niveau van beleid in organisatie, maatschappij en op niveau van wet- en regelgeving en er op te anticiperen;
- Een bijdrage te leveren aan beleidsmatig of klantgericht onderzoek (benchmark, monitoring);
- Kennis en ervaring in te zetten t.b.v. handelen op het niveau van beleid en organisatie.

5.6. Professionaliteit

De dramatherapeut is in staat om

- Zorg te leveren op een betrokken en integere wijze;
- Te reflecteren op eigen visie op werkzaamheid en effectiviteit van de dramatherapie, daarin zorgvuldig afwegingen makend tussen de wens van de cliënt, het cliëntensysteem en de opdrachtgever, de beschikbare evidentie uit wetenschappelijk onderzoek en de eigen expertkennis;
- Te werken vanuit de kwaliteitszorgsystemen die binnen de setting van zijn werkveld relevant zijn;
- Duurzaam te investeren in eigen ontwikkeling en zichzelf door te ontwikkelen ten aanzien van eigen (digitale) kennis en vaardigheden. Voorbeelden zijn; regelmatig deel te nemen aan supervisie, intervisie of leertherapie, om eigen ontwikkelingen te optimaliseren en in te kunnen zetten als professional;
- Deel te nemen aan bij- en nascholing als verdieping, afgestemd op de benodigde kennis en vaardigheden in zijn werkveld;
- Op te komen voor de normen en waarden van zijn professie;
- Arbeidsvoorwaarden te bewaken en zijn organisatie hierop aan te spreken;
- Een bijdrage te leveren aan kwaliteit, vernieuwing van de beroepsuitoefening en profilering van de beroepsgroep.

HOOFDSTUK 6 OPLEIDINGSNIVEAU EN ERKENDE OPLEIDINGEN VOOR DRAMATHERAPIE

Het opleidingsniveau van een dramatherapeut wordt in Nederland gedefinieerd door het Landelijke Opleidingen Overleg Vaktherapeutische Beroepen (LOO VTB, 2016). Dit samenwerkingsverband bestaat uit de opleidingen Vaktherapie.

Oorspronkelijk bestaat dit overleg uit opleidingen Creatieve Therapie, Psychomotorische therapie en bewegingsagogie, Kunstzinnige therapie en Speltherapie. Heden ten dage staan deze opleidingen bekend onder de naam Vaktherapie.

De competenties geformuleerd door het LOO VTB (2016) zijn afgeleid van de Hogere Beroepsonderwijs (HBO) standaard. De standaard beschrijft dat student in het hoger onderwijs zich moeten bekwamen op het gebied van:

1. Theoretische kennis.
2. Houding (dit omvat zowel vaardigheden als een professionele attitude).
3. Onderzoekend vermogen (MOOV-on, 2019).

6.1. Bachelor niveau

Een dramatherapeut die afstudeert aan een bacheloropleiding beschikt over de volgende mogelijkheden:

- Kan een bijdrage leveren aan de algemene diagnostiek van cliënten.
- Is in staat gedragingen van cliënten in drama te vertalen naar de classificatie en diagnostiek.
- Kan zelfstandig dramatherapeutische behandeling uitvoeren bij psychologische en psychiatrische problematiek.
- Kan individuele psychosociale processen en groepsdynamische processen van cliënten in een therapeutische relatie hanteren.
- Is in staat de ambachtelijke vaardigheden van de kunstvorm drama met betrekking tot spel, enscenering en regie te vertalen en toe te passen in een vaktherapeutische context.
- Heeft kennis over wettelijke kaders, mono- en multidisciplinaire richtlijnen, behandelprotocollen en (evidence based) dramatherapeutische methodieken en weet deze in te zetten afgestemd op een doelgroep en de hulpvraag.
- Kan professioneel samenwerken met verschillende collega's binnen en buiten de behandelingscontext van het beroep.
- Beschikt over empathische en kritische reflectie ten aanzien eigen kennis, methodisch handelen en persoonlijke ontwikkeling.

6.2. Erkende bacheloropleidingen

In Nederland bieden de volgende hogescholen een bacheloropleiding dramatherapie:

- Hogeschool Arnhem en Nijmegen in Nijmegen; een voltijdse opleiding vaktherapie (CROHO: 34644).
- Hogeschool Leiden in Leiden; een voltijdse opleiding vaktherapie met afstudeerrichting 'spraak en drama' (CROHO: 34506).
- Hogeschool Utrecht in Amersfoort; een voltijdse- en een deeltijdopleiding vaktherapie (CROHO 34644).
- Stenden Hogeschool in Leeuwarden; een voltijdse opleiding vaktherapie (CROHO 34644).
- Zuyd Hogeschool in Heerlen; een voltijdse opleiding vaktherapie (CROHO 34644).

6.3. Masterniveau

Een dramatherapeut die afstudeert op masterniveau beschikt over de volgende mogelijkheden:

- Beschikt over een theoretische en praktische verdieping met betrekking tot vaktherapeutische diagnostiek en behandeling en kan daarin een specialistische bijdrage leveren voor de beroepspraktijk.
- Is in staat de ambachtelijke vaardigheden van de kunstvorm drama, versterkt door een academische verdieping, te vertalen en in te zetten naar een vaktherapeutische context.
- Kan een gedegen bijdrage leveren met betrekking tot wettelijke kaders, mono- en multidisciplinaire richtlijnen, behandelprotocollen en (evidence based) dramatherapeutische methodieken en weet deze in te zetten afgestemd op een doelgroep en de hulpvraag.
- Kan een wetenschappelijk en praktijkgericht dramatherapeutisch onderzoek opzetten, uitvoeren en evalueren.
- Is in staat collega's te coachen in evidence based werken.
- Kan een innovatieve rol innemen in de samenwerking met verschillende collega's binnen en buiten de behandelingscontext van het beroep.

6.4. Erkende Masteropleiding

Het is voor dramatherapeuten met een bachelorsdiploma mogelijk om zich te bekwamen op masterniveau. Dit houdt in dat een dramatherapeut zich met name wetenschappelijk verdiept met betrekking tot het methodisch handelen. Daarnaast biedt het masterniveau een dramatherapeut de mogelijkheid om onderzoek te doen met de daarbij horen rigor en relevantie.

In Nederland is er één masteropleiding voor dramatherapeut. Deze opleiding is ontstaan vanuit een coöperatie het landelijk lectoraat Kennisontwikkeling Vaktherapie (KenVaK) bestaande uit verschillende hogescholen. De master wordt aangeboden op de Hogeschool Arnhem en Nijmegen in Nijmegen; een deeltijd opleiding master vaktherapie (CROHO: 49303).

BRONNEN

- Anari, A., Ddadsetan, P., & Sedghpour, B. S. (2009). P01-126 The effectiveness of drama therapy on decreasing of the symptoms of social anxiety disorder in children. *European Psychiatry*, 24(Supplement 1), S514.
- Avinger, A. K., & Jones, R. A. (2007). Group treatment of sexual abused adolescent girls: A review of outcome studies. *The American Journal of Family Therapy*, 35, 315-326. Doi:10.1080/01926180600969702
- Bakker, E & Buuren, van H. (2014). *Onderzoek in de gezondheidszorg. 2^e druk*. Groningen: Noordhoff.
- Batdi, V. & Batdi, H. (2015). Effect of creative drama on academic achievement: a meta-analytic and thematic analysis. *Educational Sciences: Theory & Practice*. 15(6), 1459-1470.
- Bos, van den K., Meijncens, D. (2017) Transdiagnostische factoren. *Tijdschrift voor vaktherapie 2017/4, jaargang 13*
- Bosse, H. M., Schultz, J. H., Nickel, M., Lutz, T., Möltner, A., Jünger J., Huwendiek & Nikendei, C. (2012). The effect of using standardized patients or peer role play on ratings of undergraduate communication training: A randomized controlled trial. *Patient Education and Counselling*, 87, 300-306.
- Cimmernans, G. & Boomsluiters, J. (1992). *Handboek dramatherapie: theorie en methodiek*. Nijmegen: Hogeschool Nijmegen.
- Corbett, B. A., Key, A. P., Qualls, L., Fecteau, S., Newsom, C., Coke, C., & Yoder, P. (2016). Improvement in social competence using a randomized trial of a theatre intervention for people with autism spectrum disorder. *Journal of Autism and Developmental Disorder*, 46, 658-672.
- Craeynest, P. (2018). *Psychologie van de levensloop: inleiding in de ontwikkelingspsychologie*. Leuven: Acco.
- Emunah, R. (1994). *Acting for real: Drama therapy processes, technique and performance*. New York: Brunner/Mazel.
- Federatie Vaktherapeutische Beroepen (2020). *Beroepscompetentieprofiel Vaktherapeut*. Geraadpleegd op: <https://fvb.vaktherapie.nl/beroepscompetentieprofiel>
- Feniger-Schaal, R. & Orkibi, H. (2020). Integrative Systematic Review of Drama Therapy Intervention Research. *Psychology of Aesthetics, Creativity & the Arts*, 14(1), 68–80
- Gersie, A. (1997). *Reflections on therapeutic storymaking: the use of stories in groups*. London: Jessica Kingsley.
- GGZ Nederland/ FVB (2012). *GZ-vaktherapeut: beroepscompetentieprofiel*. Amersfoort: GGZ Nederland.
- Greenfader, C. M., Brouillette, L., & Farkas, G. (2015). Effect of a performing arts program on the oral language skills of young English learners. *Reading Research Quarterly*, 50, 185-203.
- Iacoboni, M. (2008). *Het spiegelende brein: over inlevingsvermogen, imitatiegedrag en spiegelneuronen*. Amsterdam: Nieuwezijds
- Ilievová, L., Zitný, P., & Karabová, Z. (2015). The effectiveness of drama therapy on preparation for diagnostic and therapeutic procedures in children suffering from cancer. *Journal of Health Sciences*, 5(2), 53–58.
- Jaanieste, J., Linnell, S., Ollerton, R. L., & Sleva-Younan, S. (2015). Drama therapy with older people with dementia—Does it improve quality of life? *The Arts in Psychotherapy*, 43, 40–48.
- Jones, P. (1996). *Drama as therapy: theatre as living*. London: Routledge.
- Johnson, D., Pitre, R. (2021). Developmental Transformations. In D. Johnson & R. Emunah (Eds.), *Current Approaches in Drama Therapy* (3rd ed., pp. 123-162). Springfield, IL: Charles C Thomas Publisher, Ltd.
- Jones, P. (1996) *Drama as Therapy: Theatre as Living*. London: Routledge
- Jones, P. (2007). *Drama as therapy: theory, practice and research*. London: Routledge.
- Joronen, K., Rankin, S. H. & Astedt-Kurki, P. (2008). School-based drama interventions in health promotion for children and adolescents: Systematic review. *Journal of Advanced Nursing* 63, 116–131.

- Landelijk Opleidingen Overleg Vaktherapeutische Beroepen (LOO VTB, 2016). *Landelijk Domeinprofiel Bacheloropleidingen Vaktherapeutische beroepen*. Nijmegen: LOO VTB.
- Landy, R. (1993). *Persona and performance: the meaning of role in drama, therapy and everyday life*. London: Jessica Kingsley.
- Laugeson, E. A., Gantman, A., Kapp, S. K., Orenski, K., & Ellingsen, R. (2015). A randomized controlled trial to improve social skills in young adults with autism spectrum disorder: The UCLA peers® program. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 45, 3978-3989.
- Mages, W. K. (2008). Does creative drama promote language development in early childhood? A review of the methods and measures employed in the empirical literature. *Review of Educational Research*, 78, 124-152
- McArdle, P., Moseley, D., Quibell, T., Johnson, R., Allen, A., Hammal, D., & leCouteur, A. (2002). School-based indicated prevention: A randomised trial for group therapy. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 43, 705-712
- MOOV-on (2019) *Visie Eindniveau Onderzoekend Vermogen Bachelor opleidingen Vaktherapie*. <https://kenvak.nl/?s=visiedocument+moov>. Geraadpleegd op 22-01-2021
- Nederlandse Vereniging voor Dramatherapie (2018). *Research Agenda Drama Therapy*. Geraadpleegd op: <https://dramatherapie.nl/kennisinnovatie>
- Nederlandse Vereniging voor Muziektherapie (NVvMT, 2017). *Beroepscompetentieprofiel Muziektherapeut*. Utrecht: Nederlandse Vereniging voor Muziektherapie.
- Qu, Y., Li, Y., & Xiao, G. (2000). The efficacy of dramatherapy in chronic schizophrenia. *Chinese Journal of Psychiatry*, 33(4), 237-9.
- Rajabi, S., Nemati, F. & Narimani, M. (2013). Improving the quality of Farsi speech and the academic performance of Azeri-Farse bilingual students through attending drama therapy sessions. *The arts in psychotherapy*, 40 (5), 478-485.
- Rousseau, C., Beaugard, C., Daignault, K., Petrakos, H., Thombs, B. D., Steele, R., Vasiliadis & Hechtman, L. (2014). A cluster randomized-controlled trial of a classroom-based drama workshop program to improve mental health outcomes among immigrant and refugee youth in special classes. *PlosOne*, 9(8), e104704.
- Ruddy, R. & Dent-Brown, K. (2007). Drama therapy for schizophrenia-like illnesses. *Cochrane Database of Systematic Reviews*.
- Smeijsters, H. (2008). *Handboek Creatieve Therapie*. Bussum: Coutinho.
- Strategische Onderzoeksagenda voor de Vaktherapeutische beroepen (FVB, 2017): fvb.vaktherapie.nl/strategische-onderzoeksagenda. Geraadpleegd op 14 oktober 2019.
- Yotis, L. (2007). A review of dramatherapy research in schizophrenia: methodologies and outcome. *Psychotherapy research*, 16, (2), 190-200.